

Speeltekst voor een wayangvoorstelling

De verdwenen Javaanse clown Semar en zijn kris: een spel in zeven bedrijven

Het eerste bedrijf (tafereel) van dit schimmen- en stokpoppenspel heeft al een uitgewerkte dialoogtekst. Voor de andere zes tafereelen mag zelf een speeltekst gemaakt worden.

Tableau de la troupe: tien personages

- Semar
- Petruk (spreek uit: petroek)
- Nala Gareng
- Karagöz (spreek uit: karageus, met de g van 'goal')
- vreemde man met het nummer 291145 op de klep van zijn pet
- Jan Klaassen met knuppel
- Katrijn met koekenpan
- museumdirecteur
- conservator: beheerder van een kunstverzameling of van een collectie van bijzondere voorwerpen met een artistieke of wetenschappelijke waarde
- aap

Rekwisieten, decors en attributen

- gunungan (met afbeelding van een kamervertrek, tafel met stoelen, café, bomen, etc.
– zelf maken)
- kris
- pet met nummer 291145
- poppenkastbel
- opschrijfboekje
- spekkeok
- ingepakt voorwerp met een nummer (zelf maken)

Pauzeteken: gunungan

Door middel van afbeeldingen op de gunungan kan ook een scènesituatie uitgebeeld of aangegeven worden. Een gunungan kan een pauze en een nieuw bedrijf aangeven: de situatie waarin en de plaats waar de figuren zich in het nieuwe tafereel bevinden. Er kunnen afbeeldingen op staan van een vliegtuig, bergen, een restauranttafereel, een zolder-, werk-, directie- of museumkamer, een plein met huisjes, een palmboom, een moskee, een bureau, een trap met leuning, een gordijn en een poppenkast. De achterzijde van de gunungan kan vuur, zon, nacht, wolken en onweer uitbeelden.

De rollen

Dit spel kan gespeeld worden door 2 tot 6 personen. Lees eerst het verhaal en verdeel de rollen. Wie het beste is in muziek, wordt de geluidenmaker. Wie de mooiste stem heeft, wordt verteller of spreekt zijn of haar rol of meerdere rollen.

Muziek en geluid

Voeg sfeer toe met muziek. Dat kan met instrumenten, maar ook in alledaagse voorwerpen zitten onverwachte en spectaculaire klanken verborgen. Varieer in volume, tempo en ritme: van zacht naar hard, van langzaam naar snel. Laat, om de spanning te verhogen, zo af en toe een stilte vallen.

Oefenen

Beweeg de figuren rustig en houd ze dicht tegen het speelscherm. Speel met een stem die past bij het karakter. Zorg voor een duidelijke samenhang tussen stem en beweging. Oefen een paar keer met elkaar. Ook de geluiden en de muziek horen daarbij. Is iedereen tevreden? Dan is het tijd voor een uitvoering met publiek. Applaus! Tepuk tangan!

Eerste tafereel

Gunungan: museum in Nederland. Tableau de la troupe: museumdirecteur en conservator.

Museumdirecteur

Zeg, heb je het al gehoord? Semar is verdwenen.

Conservator

Wat? Echt waar? Hij is toch al heel lang hier in een van onze vitrines?

Museumdirecteur

Ja, hij heeft een vast registratienummer: 291145. Dat is zelfs op zijn lijf genoteerd, ik weet niet meer op welke plek. Het nummer staat ook op zijn kris. Ik heb al van alles geprobeerd, maar geen resultaat. Overal gezocht en gevraagd. Niemand heeft hem gezien. De kris is trouwens ook weg. Ze zijn al een tijdje niet meer in het museum te vinden. We dachten eerst dat ze uitgeleend waren.

Conservator

Denk je dat Semar en de dolk terug zijn naar hun land van herkomst?

Museumdirecteur

Dan hadden wij dat toch moeten weten?

Conservator

Misschien zijn ze gestolen. Voor losgeld. De Semarpop en de kris zijn vrij zeldzaam. Ze komen toch uit een adellijke familie? Zijn ze vernield?

Museumdirecteur

Nou, dat denken veel mensen hier. Een heleboel wayangpoppen en voorwerpen komen uit het bezit van een rijke familie, van een prins, of van een prinses uit een Javaanse kraton. Dat maakt ze extra zeldzaam. Maar of het werkelijk zo is, ik weet het niet hoor.

Conservator

Ik geloof echt dat ze gestolen zijn.

Museumdirecteur

Denk je? Is de pop zo zeldzaam? En de kris? Nou je het zegt, ik herinner me dat we laatst bezoek hadden van een grote man, je weet wel wie ik bedoel. Die enge man stond hard te schreeuwen. Er werd met iets gegooid en toen werd het stil.

Conservator

Ik heb er nooit zo op gelet. Moeten we de politie waarschuwen?

Museumdirecteur

De politie? We weten toch niet zeker of Semar en de kris ontvreemd of vernield zijn? Wat denk je van Jan Klaassen? Die werkt hier tegenwoordig als privédetective. Hij valt nogal in de smaak. Hij is een goede speurder en ook nog een grappenmaker. Iedereen neemt hem in vertrouwen.

Conservator

Ja, dat zouden we kunnen proberen.

Museumdirecteur

Oké, we nodigen hem uit voor een gesprek.

Conservator

Ik ga meteen achter hem aan.

Tweede tafereel

Gunungan: directiekamer. Audiëntie (bijeenkomst).

Tableau de la troupe: museumdirecteur en Jan Klaassen.

Jan krijgt opdracht de verdwenen Semar en de kris te gaan zoeken.

Jan wil weten wat voor soort figuur Semar is, hoe hij eruitziet, en waar hij oorspronkelijk vandaan komt.

Dat is niet helemaal duidelijk. Hij komt wel uit Java, hij had Javaanse eigenaars: was hij van een prins of een sultan? De pop en de kris zijn al heel lang in Nederland, misschien wel honderd jaar. We hadden de laatste tijd regelmatig bezoek van een rare, beetje wonderlijke man die beweerde eigenlijk de rechtmatige eigenaar te zijn van Semar. Hij had wel heel erg veel belangstelling voor hem.

Jan Klaassen zegt dat hij eerst naar de werkkamer van de conservator in het museum wil gaan om een en ander daar verder te bespreken en te onderzoeken.

Derde tafereel

Gunungan: kamer van de conservator. Tableau de la troupe: conservator, Jan Klaassen en Katrijn.

Om in de sfeer te komen doet Jan Klaassen wat strek- en buigoefeningen op muziek van zijn mobieltje. Als speurder moet je immers ook lenig zijn. Ja, als detective moet je een goed getraind lijf hebben!

Plotseling hoort Jan rare geluiden, een soort oosterse muziek. Op het bureau van de conservator ligt een kopie van een uitleendocument. Bestemming: Turkije.

Jan Klaassen

Wacht eens, misschien zijn Semar en de kris gewoon naar Turkije gebracht en uitgeleend aan een museum in Istanbul. Daar is misschien wel een tentoonstelling waar zij nu ook deel van uitmaken. Ik heb er ook familie wonen: mijn neef Karagöz, die grappenmaker met zijn donkere ogen. Hij kan ons misschien wel helpen.

Voor de gezelligheid – en als dekmantel – neemt Jan zijn vrouw Katrijn mee. Samen gaan ze op reis naar Turkije. Tijdens de vlucht komen ze in een vreselijk onweer. Het vliegtuig heeft gelukkig een goede landing. In de verte zien ze de Aya Sofia, een museum dat vroeger een kerk en een moskee was. Het is duidelijk herkenbaar aan zijn markante koepel en de vier minaretten.

Vierde tafereel

Gunungan: Istanbul, vliegveld. Tableau de la troupe: Jan Klaassen, Katrijn, Karagöz en vreemde man. Extra: pakje en opschrijfboekje.

Jan en Katrijn worden op het vliegveld opgewacht door Karagöz. Ze bespreken de verdwijning van Semar en de kris. Wat zou Semar in Istanbul doen? Waar zouden hij en de kris gebleven zijn? Als ze gestolen zouden zijn, zijn ze dan wel in Turkije? In een ander museum misschien?

Ineens duikt een lange, rare en oude man op. Op zijn hoofd draagt hij een pet met de klep naar achteren. Hij is een handelaar die vaak musea bezoekt om belangrijke en zeldzame voorwerpen te verkopen. Hij draagt een langwerpige pak onder zijn arm waar een nummer op staat. Wilde hij iets te koop aanbieden voor een museum? Semar en de kris soms? Dat is vreemd. Is het een aanwijzing dat ze op de goede weg zijn? Jan probeert het nummer op het pak te lezen, maar de man verdwijnt plotseling.

Achtervolging. De man verliest daarbij zijn opschrijfboekje. Er zit een notitie in: “291145. Mogelijke koper in Indonesië, Jakarta. Kom direct.”

Jan Klaassen

Indonesië? Nou, daar heb ik toevallig ook familie. Daar woont mijn verre neef Petruk, een zoon van Semar! Hij is ook nog detective. Geen probleem dus. Die kan me wel helpen.

Vijfde tafereel

Gunungan: op reis, naar Indonesië. Yogyakarta, stad op het eiland Java.

Tableau de la troupe: Jan Klaassen, Katrijn, Petruk, aap, vreemde man en Nala Gareng.

Jan wordt opgevangen door zijn neef Petruk en diens assistent, de aap. Ze bespreken of Semar en de kris in Jakarta zouden kunnen zijn. Is daar misschien een koper van museale voorwerpen, antiek en andere kostbaarheden? Zegt het nummer 291145 hun iets? Petruk en de aap fluisteren elkaar iets in het oor. Ze spreken een taal die Jan en Katrijn niet kunnen verstaan. Ze horen Indonesische woorden als 'adoeh' (wat maak je me nou), 'kassian' (zielepoot/ach wat zielig), 'toean blanda' (blanke heer) en 'toko' (winkel).

Plotseling duikt de vreemde lange man weer op. Hij draagt z'n pet nu met de klep naar voren. Hier staat het nummer 291145 op. Dat is toch ook het registratienummer van de pop Semar? Stond dat nummer misschien ook op het langwerpige pak genoteerd? Zou dit toeval zijn, of betekent dat meer? Zou hij echt Semar en de dolk gestolen hebben? Of misschien wel verkocht of vernield? Zijn de pop en de kris in de buurt?

Achtervolging. De man verdwijnt tussen publiek dat naar een gamelanorkest luistert. Petruk, de aap en Katrijn blijven even staan om te kijken. Als de dalang opkomt en de wayangvoorstelling gaat beginnen, wordt Jan ook toeschouwer. De dalang spreekt en zingt in dezelfde taal als die van Petruk en de aap. Jan probeert tussen het publiek de verdachte man te ontdekken.

Jan Klaassen

Je kunt het nooit weten, misschien is hij erbij.

Volgens Petruk kan dat niet. Katrijn wordt ongeduldig, want ze heeft zin in spekkeok en koffie toebroek. Jan heeft daar ook wel zin in en wil ook weg. Hij wil daarna graag naar het wayangmuseum; daar is hij nog nooit geweest. Ze hebben daar wel duizenden wayangfiguren. Zouden zij ook in krissen geïnteresseerd zijn? Hij vermoedt dat de vreemde man ook daar contacten heeft. Je weet maar nooit.

Jan, Katrijn, Petruk en de aap gaan naar het museum. Ze ontdekken een enorme collectie krissen, en natuurlijk prachtige wayangpoppen uit Java en Bali.

Ja, Nala Gareng – de dienstdoende conservator – kent die lange man. Hij komt vaak langs om interessante dingen te koop aan te bieden of te ruilen. Ze hebben nu ook weer een aantal zeldzame zaken van hem – zoals poppen en voorwerpen – om te bekijken en misschien wel te kopen.

Nala Gareng fluistert met Petruk en de aap. Het ligt nogal moeilijk. Het is nog geheim. Misschien is er wel sprake van 'guna-guna' (tovenarij). Jan en Katrijn mogen het niet weten.

Jan Klaassen, Katrijn, Petruk, Nala Gareng en de aap verstoppen zich in het gebouw, zodat ze er na sluitingstijd kunnen rondneuzen. Plotseling horen ze zware voetstappen, die klinken als die van de vreemde man.

Wayang kulit: de clown Semar en een spelende dalang (poppenspeler). Tekening: Elsje Zwart.
Illustratie uit: Prenten- en tekstenreeks Poppenspe(e)ltechnieken en -figuren.

Zesde tafereel

Gunungan: zolderkamer. Tableau de la troupe: Jan Klaassen, Katrijn, Petruk, Nala Gareng, aap, vreemde man en Semar. Extra: kris.

Ze komen helemaal boven in het gebouw bij een zolderkamer die op slot is. Ze leggen hun oor te luisteren: er komt een kreunend geluid uit de kamer, alsof er iemand gevangen zit. Terwijl ze gebukt staan – met hun oren tegen de deur – komt er heel zachtjes iemand achter hen aan geslopen. Het is de enge, lange man. Hij maakt ‘amok’: gaat in gevecht met Jan Klaassen, Katrijn, Petruk, Nala Gareng en de aap. Jan zwaait met zijn knuppel. De aap steekt zijn poot uit, waardoor de griezelige man struikelt. Natuurlijk doet Katrijn ook mee. Ze geeft de man met haar koekenpan een enorme klap, waardoor de man tegen de leuning van de galerij terecht komt. Die breekt af. De man valt omlaag. Dood!

Jan Klaassen, Katrijn, Petruk, Nala Gareng en de aap forceren de deur van de kamer. Binnen ontdekken ze Semar, verborgen in een kast. De kris ligt naast hem. Iedereen is ‘senang’ (blij/gelukkig). Jan, Katrijn, Petruk, Nala Gareng en de aap nemen de pop en de kris mee. Semar, Petruk, Nala Gareng en de aap zouden graag meegaan naar Nederland, naar het museum. Zou daar nog een plekje voor hen zijn?

Zevende tafereel

Gunungan: restaurant/gordijn. Tableau de la troupe: Jan Klaassen, Katrijn, Petruk, Nala Gareng, aap, Semar en museumdirecteur. Extra: spekkoek en kris.

Eerst gaan ze met elkaar lekker eten: nasi rames, saté en als toetje spekkoek natuurlijk. Na de selamatan (feestelijke bijeenkomst) wacht hun de verre reis terug naar hun plekje in een van de museumruimtes. Jan en Katrijn zijn weer vrolijk in de oud-Hollandse poppenkast. De museumdirecteur zet ook Semar weer terug op zijn vertrouwde plek. Petruk, Nala Gareng en de aap krijgen een plaats tussen al de andere wayangpoppen. En de kris ...?

Veel kijk- en speelplezier. Applaus! Tepuk tangan!

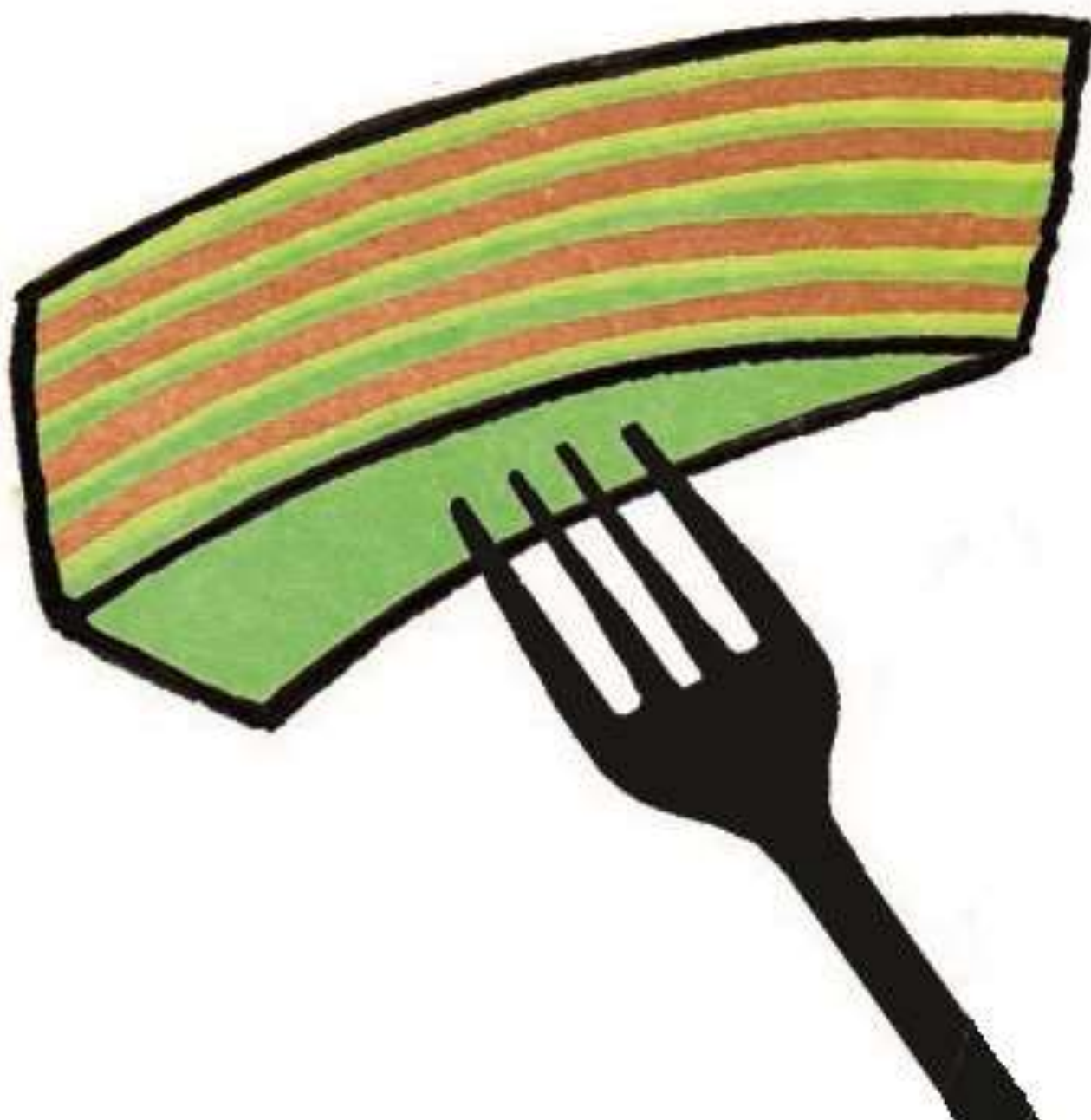

Kris: dolk uit Java.

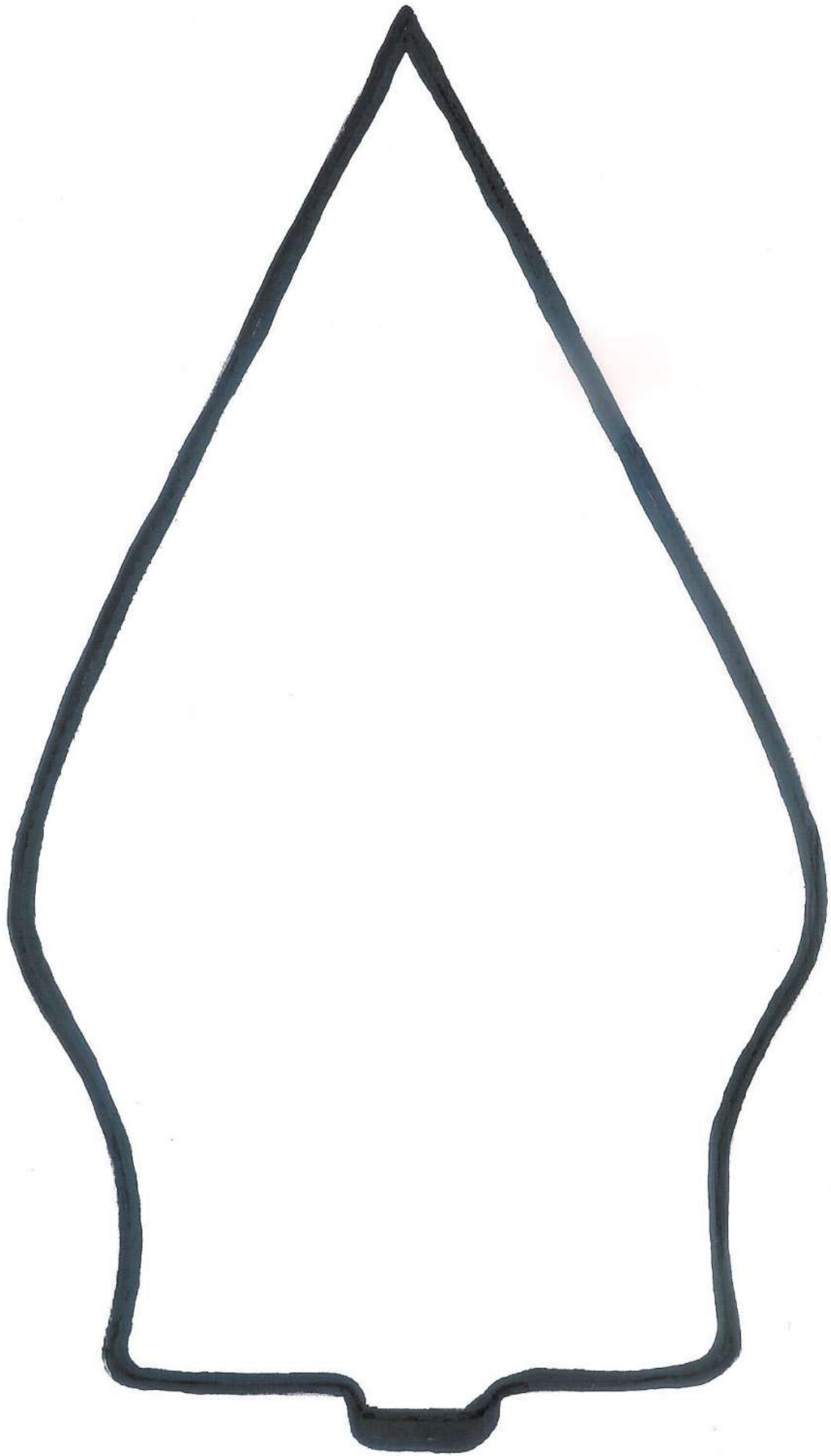
Diverse figuren en attributen: pet, spekkoeck, gunungan, Karagöz, Semar, Jan Klaassen (Kasperl), Katrijn en een notitieboekje

Voor nog meer afbeeldingen van spelfiguren, zie <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/lesbriefposterfiguren.pdf>. Zie ook de lesbrief 'Wayang en Indonesië', <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/lesbrief.pdf>.

Spekkoek: een speciale Nederlands-Indische traktatie bij thee of koffie. Deze zoete en machtige cake dankt haar naam aan de dunne, om-en-om gekleurde laagjes die aan doorregen spek doen denken. De cake heeft zijn oorsprong in de koloniale periode van Nederlands-Indië.

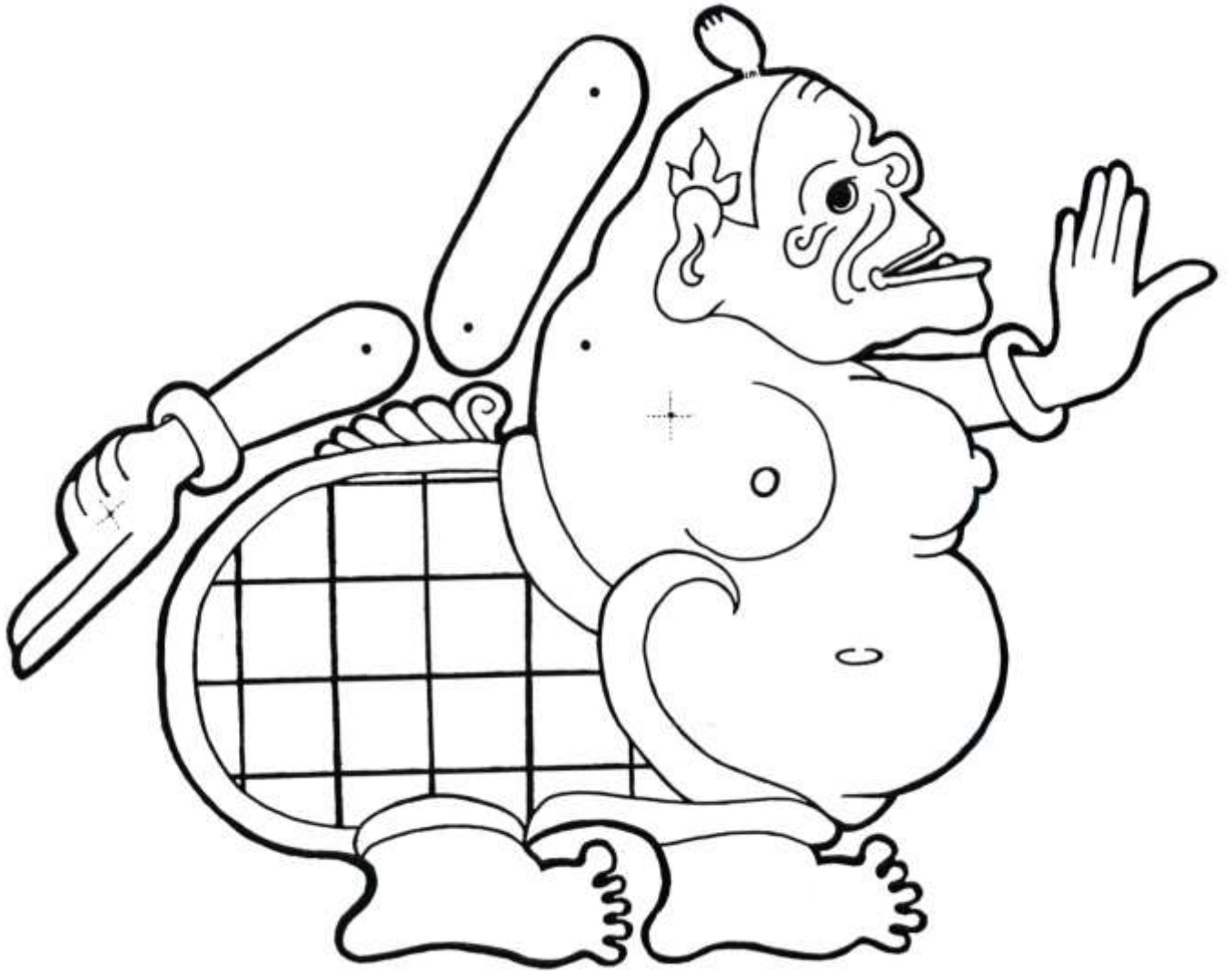

Gunungan: pauzeteken, nieuwe speelscène – wayang kulit.

Karagöz: Turkse grappenmaker – schimfiguur.

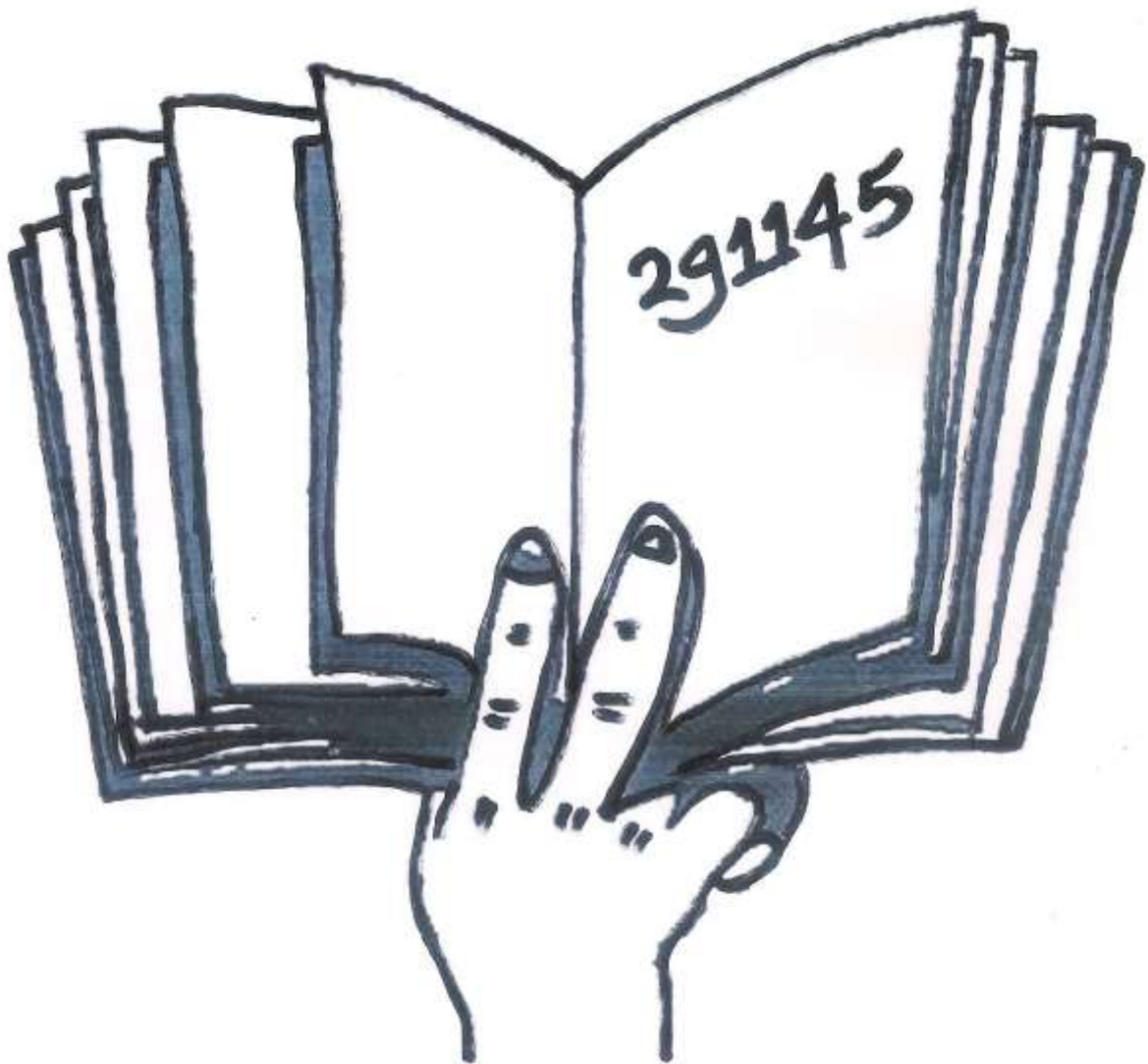
Semar: Javanse clown – wayang kulit.

Oud-Hollandse Jan Klaassen of de Duitse Kasperl met knuppel.

Oud-Hollandse Katrijn met koekenpan.

Informatie

Verzoek om inlichtingen, zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/MailForm.html>.
Lesbrief, zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/lesbrief.pdf>, zie ook:
<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Doepak227.pdf> (kapstokwoorden)
en <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet155.pdf> (kruiswoordpuzzel).
Illustraties: Gitte Clemens (Semar), Hetty Paërl (Katrijn met koekenpan en Karagöz),
Elsje Zwart (spekkoek op vork) e.a.
Tekstbijdrage: Hedi Hinzler. Concept: Otto van der Mieden, Poppenspe(e)lmuseum (2015).

Logo

Beeldmerk Poppenspe(e)lmuseum met Jan Klaassen (handpop) en Semar (wayang kulit).
De oud-Hollandse Jan Klaassen zwaait met zijn knuppel. De Javaanse Semar wipt op een ludieke manier – alsof hij zelf als een marionettenspeler de touwtjes in handen wil hebben – in het museumlogo met een draad aan zijn hand een letter ‘E’ uit de naam van het museum. Deze (extra) letter in ‘spe(e)l’ maakt duidelijk dat het Poppenspe(e)lmuseum niet alleen een museum is om in rond te kijken, maar ook een museum waar de bezoeker vaak de vraag wordt gesteld: ‘Zelf eens proberen?’ Illustratie Semar: Elsje Zwart. Ontwerp logo: Ad Swier/OvdM.

Hyperlinks

Klik op de groen gezette woorden in de tekst. Applaus! Dit document op internet, zie <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/speeltekstwayang.pdf>.